

לאברהם

ויקראו לפניו אברהם (בראשית מא, מג)
”זה יוסף שהיה אב בחכמה” (ר"ט)

מתורתו ומשנתו של
שר התורה הגאון הקדוש
רבי יוסף ענגיל זצ"ל

פרשת תולדות תשפ"ה • שנה ד' - גליון ר"א • מכון "אוהבי תורה" להוצאת ספרי רבינו זי"ע

תפארת יוסף

פנינים על פרשת השבוע

בית האוצר
מערכת א כלל א

רְבֵקָה בַּת בְּתוּאֵל הָאֲרָמִי מִפְדֵן אָרֶם אַחֹת לְבֶן יִגוֹ' (כה, כ).

ייחוס רבקה אל מקומה

בספר יד אליהו להגר"א ז"ל בברכות (ראה ביאורי אגדות שם ו: אות כ ד"ה א"ר) כתב אהא (שם) דכל הקובע מקום לתפלתו אלקי אברהם בעזרו, וז"ל: ענין הקביעות מקום, כי יש לאדם שתי נשים, האשה, והבית - שהוא מקום, כי האדם והאשה הם דכורא, ועיקר הנוקבא הוא המקום, וכן הארץ, כי על כן נקראת 'אדמה' שהיא נוקבא, על משקל 'תְּחֵמָה' מן 'חכמ' (כך צריך לומר, ומה שכתוב בנדפס תיבת 'חכמה' תחת תיבת 'חכמ', הוא טעות דמוכח) כו', עכ"ל ז"ל.

הנה כתב ז"ל, כי אדם הוא דכר ד'אדמה', כי יש אל האדמה ייחוס לעומת האדם - כייחוס הנקיבה אל הזכר. וכמה דברים מצינו מתייחסים ייחוס זכר ונקיבה, כמו החומר והצורה, שכינו הפילוסופים הראשונים עוד את החומר בשם 'נקיבה' ואת הצורה בשם 'זכר', כמבואר **במורה** (ח"א פרק יז). וכן כל משפיע ומקבל יכונה ביזכר ו'נקיבה' וכנודע (ראה זוה"ק ויחי רלב; שם שמות ד:). ומצינו גם בכלים ענין זכרות ונקבות, עיין סוכה (יב:), סיככה בחצין זכרים - כשירה, בנקיבות - פסולה כו', עיין שם.

ועל כן כתב הגר"א ז"ל גם כן כזה, כי האדמה והמקום של האדם - שהם המקבלים את האדם והנושאים אותו - הם נוקבין דיליה, ועל שם זה נקראת 'אדמה', על משקל 'חכמה' מן 'חכמ', דכמו דמן 'חכמ' זכר יאמר על הנקיבה 'חכמה', כן מן 'אדם' זכר יהיה שם הנוקבא דידיה 'אדמה', וכנודע (ראה רש"י מנחות לו, ד"ה מידכה; ראב"ע פרשת האזינו לב, מג ד"ה וכפר) דהה"א לבסוף הוא סימן הנקיבה.

ועיין בספר **גור אריה** (כאן אות יט ד"ה ואם), ויהי יצחק בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה בת בתואל הארמי מפקדן ארם אחות לבן יגו'. וברש"י (ד"ה בת): להגליד שבחה, שהיתה בת רשע ואחות רשע ומקומה אנשי רשע, ולא למדה ממעשיהם, עכ"ל. ובגור אריה ז"ל: כי השלשה אלו יש לאדם ייחוס והצטרפות, כי האב הוא סיבה לתולדה, שממנו יצא, והאח הוא חצי בשרו, שהרי הם כאילו הם דבר אחד, כמו שפירשו רבותינו ז"ל (ספרי פרשת בעלותך פסקא מזו ד"ה ויאכל) אצל ו'יאכל חצי בשרו' (במדבר יב, יב), והמקום - המקבל את האדם - יקרא האדם גם כן על שמו. והיא פירשה מכולם, רצה לומר, מן הפועל - אשר יש לכל דבר התייחסות, וגם מן המקבל

- שהוא המקום, ולכל אחד יש התייחסות מיוחד וצירוף בפני עצמו, והיא פירשה מכולם, עכ"ל.
כוונתו, כי יש שלשה ייחוסים לאדם, האב - הוא למעלה ממנו וסבה לו, והאח - הוא השתוות לו וחלק ממנו, והמקום - הוא נוקבא דידיה, ולכן הוא למטה ממנו, כי הנוקבא מדריגתה למטה מן הזכר. וזהו שכתב כי ייחוס המקום לאדם - במה שהוא מקבל את האדם, כי ייחוס זה הוא ייחוס הנוקבא אל הזכר, וכמו שרמזנו תחלת דברינו.

אוצרות יוסף
דרשות

ויצא הראשון אדמוני פלו פאדרת שער ויקראו שמו עשו (כה, כה).

ענין השערות דעשיו

הנה התחלת השניות² הוא בעשו, כי מאברהם היתה התחלת העולם, כמבואר במדרש רבה פרשת תולדות (ראה ב"ר יב, ג) דפסל את הראשונים שלפני אברהם, ועד אברהם היה תהו (ראה עבודה זרה טו), ומאברהם הותחל העולם, עיין שם, ועיין **גבורות** (פרק ה ד"ה התבאר)³. ועד עשו לא היתה יציאה גבורות, דישמעאל - אף שאין נחשב זרע אברהם (ראה לעיל כא, יב; נדרים לא), מכל מקום הואיל ועשה תשובה בימיו - כמבואר פרק קמא דבבא בתרא (טו:ז) - אין נחשב 'יציאה' על כל פנים, ורק עשו הדרע מעשיו ויצא מכלל זרע האבות [כלשון הגמרא בחלק (סנהדרין קו:), וי שיצא זה, ובחגיגה (טו:), יצא מנחם - שיצא לתרבות רעה], על כן נחשב שניות.

ונמצא עשו התחלת ושוורש השניות, ועל כן חמץ דהוא שניות¹, סימנו - כל שהכסיפו פניו כאדם שעמדו שערותיו (פסחים מח:), דעשו הוא בושה - הכספת פנים - 'בזוי אתה מאוד' (עובדיה א, ב), ונולד 'כלו כאדרת שער', וזהו שעמדו שערותיו. וזהו 'כאדם', והיינו דשופריה יעקב מעין שופריה דאדם (בבא מציעא פד:), ועשו ניגודו - אדם בניגוד. וזהו בברכות (סב:), 'ואתן אדם תחתך' (ישעיה מג, ד) - אל תיקרי 'אדם' אלא 'אדום', היינו דאדום הוא אדם אשר הוא תחתך, אדם דניגוד תחת האדם - דקדושה, כי הפחיתות הוא תחת הקדושה והטוב, ודו"ק.

השערות הם גם כן מותרות יוצאות מן הגוף (ראה זוה"ק נשא קלד: עץ חיים שער יג פרק יא), ואינם מכלל הגוף (ראה אהלות פ"ג מ"ג), ואינם דבר בעצם - רק מותרות, ורק בכריאה - טבע הכריאה להיות גם פסולת ופחיתות (ראה מורה נבוכים ח"א פרק עב), ומדומה

חלילה שיש שניות, כי מה שאינו בעצם הוא שניות. **אבל** באמת הכל משורש אחד, וסוף הכל להכלל באחדות, וגם עשו יתגייר לעתיד - למה נקרא שמו 'חזיר' (תהלים פ, יד; ראה פסחים קיח: ורש"י ד"ה חזיר), שעתידי לחזור להיתירו (ראה רבינו בחיי פרשת שמיני יא, ז ד"ה ומדרש; ריטב"א קידושין מט: ד"ה תשעה), וכולם נעשים גרים גמורים לעתיד לבא (ראה ברכות נו:), ולעתיד 'כולו הטוב והמטיב' - דמה שמדומה עתה רע דהוא השניות, דיש טוב ורע, לעתיד יהיה הכל טוב, ויהיה שמו אחד מפאת שהכל טוב - כש"ס סוף אלו עוברין (פסחים ג).

בית האוצר
מערכת א כלל א

ויאמר יעקב מכרה כיום את בכרתך לי (כה, לא).

איך חל קנין הבכורה - קנין בן נח בגופו של בן נח אחר

עיין בספר **גור אריה** (כאן אות מח), שהקשה בענין הבכורה שלקח יעקב מעשו, וז"ל: אך קשה, דלא שייך מכירה בדבר שאין בו ממש, ולא יפול עליו קנין (ראה רמב"ם הלכות מכירה פכ"ב ה"ג). וצריך לומר, שהיה מקנה עשו גופו ליעקב לענין הבכורה ולכל זכות הבכורה, והוי קנינו קנין (ראה רמב"ם שם ה"ד), עכ"ל ז"ל.

ומוכח מזה, דהאבות יצאו מכלל בני נח¹. דאם לא כן, הא אין לבן נח קנין בכך נח אחר בגופו, רק במעשה ידיו, וכמבואר ביכמות (מו). וגיטין (לח:). ויש לומר, דשיהיה הגוף בעצם קנוי, הוא דליתא בבני נח, מה שאין כן גוף לפירותיו שפיר נקנה גם בבני נח.

ועיין נזיר (אס:), דעובד כוכבים ליתיה ב'והתנחלתם אותם לבניכם אחריכם' (ויקרא כה, מז), ופירשו רש"י ותוספות (ד"ה רב) הטעם, משום דאין קונה את עכו"ם חבירו לגופו, ולא שייך שינחילהו לבנו, עיין שם. וצריך לומר, דאף על גב דלמעשה ידיו קונה שפיר גם את עכו"ם חבירו, ואם כן הרי יכול להוריש המעשה ידיו לבנו, עם כל זה לא מיקרי זה 'והתנחלתם אותם', ד'אותם' - גופם משמע, עיין פסחים (צח:), 'ככל חקת הפסח יעשו אותו' (במדבר טו, יב) - במצות שבגופו הכתוב מדבר.

ואם כן מוכח מזה לכאורה, דגם קנין לפירותיו אין העכו"ם קונה לעכו"ם חבירו. דאם לא כן, הא תו משכחת ליה שפיר 'והתנחלתם אותם', כיון שיש לו קנין בגופו לפירותיו, ומוריש שפיר את הגוף לבנים - לפירות, ויש לדחות, ובאתי רק להעיר.

לו ד"ה ועוד: "...דחמץ כח אחר מעורב בו - שאור - הוא שניות". וראה שם גם בפסיקא יג.
(ה) ראה בית האוצר שם תחלת הכלל: "אדבר בעזרת השם יתברך בענין אם האבות יצאו מכלל בני נח, וקיום תורה שקיימו האבות עד שלא ניתנה (ראה יומא כה: ויק"ר ב, ט").

ציונים לתורה כלל לח פסיקא נו; שב נדחמתא אות ה פסיקא ד, ומה שציון עוד בתפארת יוסף פרשת שמות עמוד יד תורה מז).
(ג) שהארץ בזה מאד, וביאר בזה הטעם שנולד אברהם דווקא באור כשדים, עיין שם.
(ד) ראה אוצרות יוסף שם פסיקא ו, **מהמהר"ל** בבבורות השם פרק

(א) ראה **בית האוצר** מערכת א כלל נ ד"ה אחוה, שהארץ מדברי המהר"ל **בבאר הגולה** באר הששי ד"ה התלונה, בענין השתוות האחות. וראה בזה עוד **בגליוני הש"ס** נזיר מג: בתוספות ד"ה לה.
(ב) 'שניות' הוא הגדרה על ענינים שנופל בהם ריבוי והתחלקות, ועל דברים שהם היפוך מאחדות הבורא - שהוא 'אחד' (וראה עוד

וַיַּעֲתָר יַצְחָק לְד' וְגו' (כה, כא) - הרצה והפליז בתפלה (רש"י).

לקט בעניני תפלה

במשנת רבינו הגה"ק רבי יוסף ענגיל זיע"א

~ מתוך: גלינוני הש"ס; אוצרות יוסף ~

בתפלה, ופירש רש"י: שהתפלה בלחש כו'. ואם כן גם משם יש מקור לתפלה בלחש.

ויש עוד מקור, מקרא ד'אם ישוך הנחש בלא לחש' (קהלת י, יא), עיין תענית (ח). דדריש 'אם ישוך הנחש בלא לחש', אם ראית דור שהשמים משתכין כנחושת מלהוריד טל ומטר, בשביל לוחשי לחישות שאין בדור. פירושו, בשביל שאין מתפללים בדור, וקרי למתפללים 'לוחשי לחישות', משום דתפלה בלחש, עיין שם ברש"י (ד"ה לוחשי).¹ ואם כן, הרי גם ממקרא זה יש מקור דתפלה בלחש.

משמיע ומגביה קולו בתפלה

בברכות (כד:), המשמיע קולו בתפלתו - הרי זה מקטני אמנה. המגביה קולו בתפלתו - הרי זה מגביאי הבעל.

בש"ת מהר"י וויל (סימן קצא ד"ה ובתפלה) בענין תפלת יום הכיפורים, וז"ל: ובתפלה יכול להתפלל בקול רם, כדי שילמדו זה מזה. אבל בשאר ימות השנה, המשמיע קולו הרי הוא מקטני אמנה, והמגביה קולו הרי מגביאי הבעל, דכתיב (מלכים א יח, כח) 'ויקראו בקול גדול'. ונראה אפילו ביום הכיפורים, עכ"ל.

ועיין רוקח הלכות תפלה (סימן שכב ד"ה ולא), שהביא מגמרא דברכות וז"ל: בפרק שלישי דברכות, המשמיע קולו - סימן רע לו. ויש אומרים, ניכר הוא שהוא מכוער, והוא מקטני אמנה, עכ"ל. וצריך עיון, דמלבד שלא נאמר בברכות כלשון שהביא, גם הדבר בעצמו קשה, דלא יפול לשון 'סימן רע' על דבר שהאדם עושה בבחירתו וחפצו כהשמעת קולו, ורק אעיטוש דבא מאיליו - שייך ביה ענין סימן לומר דהוא סימן רע לו (ראה בברכות שם), וכמובן.

ואולם ברוקח (סימן שכב ד"ה נטילת) הביא גם כן כזה **מתנא דבי אליהו** (רבא פט"ו): המזלול בנטילת ידים - סימן רע לו, עיין שם. ועיין עוד בברכות (לא:): על הגליון (בתוספות ד"ה עמכה), דהבאתי גם כן לשון כזה מן הבה"ג (הלכות ברכות פ"ד ד"ה והיכא), שנים יושבין ואחד מתפלל סימן רע למתפלל כו', עיין שם.

ענין איחוד הרגלים בתפלה

בפרק קמא דברכות (י:), המתפלל צריך שיכוין את רגליו, שנאמר (יהושע א, ז) 'ורגליהם רגל ישרה'. היינו לאחד הרגלים שיהו כרגל אחד - עיין שם **ברי"ף** (ה). מדפי הרי"ף ותלמידי רבינו יונה ד"ה המתפלל, ולכן 'רגל ישרה' - לשון יחיד.²

והוא איחוד השניות.³ כי אף שיש עוד איברים זוגות באדם, שתי עינים, שתי אזניים, הם בתוך הגוף והגוף מחברם, וכן שתי ידים - הגוף באמצעם ומחברם, מה שאין כן שתי הרגלים - אחרי הגוף, ואין להם מחבר, ולכן מורים על שניות.

ועל כן התפלה - שבמקום קרבן (ראה ברכות כו:), דעניין הקרבן - שיבת הנבראים אל השם יתברך להתאחד, וכן התפלה, כמבואר ב**בניבות** למהר"ל נתיב העבודה (פרק א ד"ה זבח - ד"ה ובמדרש) בארוכה, לכן צריך לאחד שתי הרגלים - איחוד השניות.

כל היכא דקאים שפיר דמי, השתא דכתיב 'ורגליהם רגל ישרה' בעי כוונת תרתי כרעיה כחדא, לשון הבה"ג הלכות ברכות (פ"ה ד"ה וכד). וזהו גם כן כוונת רש"י (ברכות שם ד"ה ורגליהם) דכתיב: נראין כרגל אחד. וכוונתו, מדכתיב 'רגל ישרה' לשון יחיד.¹

(ד) ראה לעיל עמוד א הערה ב.

בציבור, בזה אמר רבי יוחנן דצריך גם שם ליחיד לו מקום, וזה אינו מעכב עוד.

ענין קידוש השם בתפלה בטהרה

עיין ספר הפרדס לרש"י (סימן קעט) וז"ל: והרואה קרי ביום הכיפורים, יורד וטובל כו', קל וחומר, ומה טיט וצואה שאינה אלא מיאוס - רוחץ כדרכו, שכבת זרע שכתוב בו (ויקרא טו, טז) 'ואיש אשר יצא ממנו שכתב זרע' וגו', לא כל שכן שחייב לטבול. וכן שאר ימות השנה טובל משום נקיות, ומשום קידוש השם בפני גוים, עכ"ל.

ומה שכתב 'ומשום קידוש השם' כו', אינו מובן. ובזכרוני עוד מאיזה **ראשון** דנוכר בו טבילת קרי לקריאת שמע ולתפלה משום חלול השם בפני גוים. ואולי הוא כן בדברי חכמים באיזה מקום, ואין בזכרוני קצת אנה, אבל גוף הלשון שנוכר כן באיזה ראשון הוא ברור בזכרוני (ראה תשובות הגאונים שערי תשובה סימן רחצ).

ואולי הכוונה על פי משנה עבודה זרה (מד:), אם נותנין לך ממון הרבה - אי אתה נכנס לעבודת כוכבים שלך ערום ובעל קרי כו'. הרי יהיו העובדי כוכבים נוהגין כבוד זה בעבודת כוכבים, שלא להתקרב לה בהיותו בעל קרי. ולכן להבדיל ישראל המתקרב להשם יתברך - בקריאת שמע ותפלה, בהיותו בעל קרי ולא נטהר מקריו בטבילה, הוא חילול השם בפני גוים.

וזהו גם כן כוונת ספר הפרדס הנ"ל, דכתיב 'ומשום קידוש השם בפני גוים'. היינו שכוונתו על השלילה, שיהיה מקודש, ולא יהיה מחולל חלילה בפניהם, בראותם שישראל אין נוהגין כבוד בהתקרבות להשם בתפלה וקריאת שמע ותורה - כמו שנוהגין הם להבדיל בעבודה זרה שלהם שלא להתקרב לה בעל קרי, ועל כן לשלל יתחלל השם חלילה בפני גוים, רק יעמוד בקדושתו ויהיה מקודש בפניהם - לא מחולל, צריך לטבול כו', ודו"ק.

תפלה בלחש - מקורות שונים

בברכות (לא:), 'וקולה לא ישמע' (שמואל א א, יג), מכאן שאסור להגביה קולו בתפלתו.

עיין סוטה (לב:), מפני מה תקנו תפלה בלחש, כדי שלא לבייש עוברי עבירה, שהרי לא חלק הכתוב מקום בין חטאת לעולה. ועיין בברכות (כד:), המשמיע קולו בתפלתו - הרי זה מקטני אמנה. ואם כן מפאת זה גם כן יש טעם שלא להשמיע קולו בתפלה, משום דמיחזי כקטני אמנה. ועיין עוד יומא (ט:), 'ודברת בם' (דברים ז, י) - 'בם' ולא

רבים (ראה גיטין לו:), במי שהדיר את חברו על דעת רבים, ובית הכנסת בביתו, דמתירין לו הנדר כדי שיוכל לבא לבית הכנסת להתפלל.¹

(ב) שכתב: "שביל שאין מתפללים תפלה בלחש".

(ג) וראה גלינוני הש"ס בברכות שם: "אילו הוי כתיב 'רגליהם ישרות',

החסרון בתפלה בביתו ♦ ייחוד מקום בבית ♦ אם צריך לחזור ולהתפלל

בירושלמי ברכות (פ"ה ה"א), אמר רבי יוחנן, המתפלל בתוך ביתו - כאילו מקיפו חומה של ברזל.

פירוש, כאילו מקיף חומה של ברזל בינו לבין אביו שבשמים, והיא מפסקת, ואין תפלתו עולה למעלה.² [עיין לשון הבבלי במכלתין (לב:), מיום שחורב בית המקדש, נפסקה חומת ברזל בין ישראל לאביהם שבשמים כו'. ועיין עוד בבבלי פסחים (פה:), אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים. ולקמן בירושלמי (ה"ד), אפילו חומה של ברזל כו'.]

'מחלפה שיטתיה דרבי יוחנן, תמן אמר רבי אבא אמר רבי חייא אמר רבי יוחנן, צריך לאדם להתפלל במקום שהוא מיוחד לתפלה' (ירושלמי שם ה"א). וזה על כרחך קאי אמתפלל בביתו, דאי במתפלל בבית הכנסת, הרי זה הייחוד שלו מה שהולך לבית הכנסת - בית מיוחד להתפלל, ומה צריך ייחוד עוד. ועל כרחך דקאי אמתפלל בביתו, דלא יתפלל באקראי פעם כה ופעם כה, רק ייחוד לעצמו מקום בביתו שיתפלל באותו מקום תמיד, והרי דרשאין להתפלל בבית.

ומשני (ירושלמי שם), 'כאן ביחיד כאן בציבור'. פירוש, בדמקום שיש ציבור מתפללין בבית הכנסת, אז המתפלל בביתו כאילו מקיפו חומה כו', ובמקום שאין ציבור, וכגון הדר במקום שאין ציבור, דאז בהכרח מתפלל בביתו, על זה אמר רבי יוחנן דצריך לייחוד לו מיהת בביתו מקום לתפלה. [וזה דלא **כרא"ש** ברכות (פ"א סימן ז) דכתב, דהך ד'צריך לייחוד לו מקום' קאי אמתפלל בבית הכנסת, שייחוד לו מקום בבית הכנסת גופיה, עיין שם, והנראה לענ"ד מתוך הירושלמי כתבתין].

ונתיישבת, דיש לומר עוד כוונת הירושלמי 'מחלפה שיטתיה' כו', היינו דהכא אמר רבי יוחנן דמתפלל בביתו כאילו מקיפו כו', ואי אפשר לתפלה לשבר החומה, ואינה עולה למעלה, ואם כן הוי ליה כאילו לא התפלל וצריך לחזור ולהתפלל בציבור, ותמן אמר רבי יוחנן צריך לראשית לאדם להתפלל כו', ולישנא ד'צריך' הוון רק לכתחלה ולא לעיכובא - שיוצרך לחזור ולהתפלל. וקא סלקא דעתיה דמקשה, דכל עניין בית הכנסת הוא רק מפאת ייחוד, שהוא בית מיוחד לתפלה, והרי סבירא ליה לרבי יוחנן דאין ייחוד מעכב.

ומשני, כאן ביחיד כאן בציבור, היינו אם מתפלל ביחיד בביתו, צריך לחזור ולהתפלל בציבור, דמעלת ציבור נפיש, והמתפלל ביחיד כאילו לא התפלל. 'כאן בציבור', היינו אם מתפלל

(א) וראה גלינוני הש"ס ברכות ו. ד"ה אין, שעל דברי הגמרא אין תפלה של אדם שנשמעת אלא בבית הכנסת, העתיק לשון שו"ת מהר"ם מרוטנבורג דפוס פראג סימן רכ: "אפילו אין שם עשרה, מכל מקום מתוך שמתפללים במקום המיוחד להם להתפלל, יותר מתכוונים לבם, וחשוב דבר מצוה גם להתיר נדר על דעת

"כבוד ידיד נפשי עוז ה"ה הרב הגדול החרף ובקי החסיד המפורסם הגביר הנעלה נדיב ושוע כש"ת מו"ה זבולון ליכטענבערג נ"י ויפיע".

בתוארי כבוד וידידות אלו פותח רבינו את תשובתו שכתב ביום ג' פרשת תולדות תרס"ח לידידו ומקורבו הרה"ג ר' זבולון ליכטענבערג ז"ל מווארשא, והיא לו נדפסה בשו"ת 'בן פורת' ח"ב סימן ה.

ר' זבולון היה בר אוריין ועתיר נכסין (מעדות הגאון ר' שמחה עלבערג ז"ל, וורשה של מעלה' עמוד רטז), ש"כל ימיו לא מש מאהלה של תורה, והיה מוקיר ומכבד את התורה ולומדיה בגופו ובמאודו, ידיד נאמן היה של מורי חמי הגאון הקדוש זצוקללה"ה" - כלשון חתן רבינו בספר 'גליוני הש"ס' מהדורת תרצ"ח, שנדבו בניו לעילוי נשמתו.

ר' זבולון עמד לימין רבינו ופעל רבות להכתרתו כראב"ד קראקא, וגם סייע בידו להדפיס הספר 'בן פורת', וכפי שרבינו מזכירו לשבח בהקדמת החלק השני של הספר.

ר' זבולון שלח לרבינו הערה בדברי הגמרא במסכת יומא ו: שעליה העתיק לו רבינו בתשובתו "את אשר כתוב אצלי בענין שאלתו עוד בחידושי למס' יומא מימי חורפי אשר כתבתי ערך זה עשרים ושבעה שנה, אשר הערותי שם הערת כבוד תורתו הרמה".

רבינו חותם את התשובה: "ידידו הנאמן הדורש שלום תורתו הרמה באהבה רבה".

מלבד תשובה זו יש עוד שלש תשובות אליו בשו"ת 'בן פורת' (ח"ב סימן א; ב; ו), ובכולם ניכרת גודל ההערצה והידידות שרחש לו רבינו.

ועיין בסוגיין (קנב). במשנה, דסבירא ליה לרבי אליעזר שם, דדברי שכיב מרע לאו ככתובים וכמסורין דמיין, אלא הוי כמתנת בריא בעלמא - דצריך קנין, עיין שם. ובגמרא (קנב), קונין קנין משכיב מרע אפילו בשבת, ולא לחוש לדברי רבי אליעזר, אלא שמא תיטרף דעתו עליו (דלא סמכה דעתו שתקיים צוואתו באמירה בעלמא, הילכך כדי להפיס דעתו קונין כו', רשב"ם), עכ"ל הגמרא.

וקשה, דמדוע לא סמכה דעתיה, והא אמרינן 'אדם יודע', ומחזקינן סתם אינשי בגמירי דינא, והא קיימא לן דדברי שכיב מרע ככתובים וכמסורין כו'. ואולם לשיטת תוספות הנ"ל - דבמידי דפלוגתא ליתא להאי כללא ד'אדם יודע' - ניחא, דהא הכא נמי רבי אליעזר פליג אהך ד'דברי שכיב מרע ככתובים' כו', וסובר באמת דצריך קנין, ואם כן יש לחוש שגם השכיב מרע טועה וחושב כסברת רבי אליעזר.

ומדויק בזה לשון הגמרא 'קונין קנין' כו', ולא לחוש לדברי רבי אליעזר, אלא שמא תיטרף כו'. ולכאורה למה ליה האי 'ולא לחוש', הרי היה די שיאמר 'קונין קנין משכיב מרע אפילו בשבת כדי שלא תיטרף' כו', וממילא הוי ידענא דאין הטעם משום דרבי אליעזר, אלא משום שמא תיטרף.

ואולם לפי הנ"ל הנה מדוקדק הלשון, דהכי קאמר, ולא לחוש באמת לדברי רבי אליעזר, אלא דחיישינן שמא תיטרף דעתו של שכיב מרע, היינו דנהי דאנן לא חיישינן לדרבי אליעזר, עם כל זה לא שייך 'אדם יודע' בזה, כיון דסברת רבי אליעזר הוא להיפוך, ועל כן עליה דשכיב מרע שפיר איכא למיחש שמא חושב כסברת רבי אליעזר, ולכן קונין קנין כדי שלא תיטרף דעתו.

אם מועילה זכות ארץ ישראל להחכים מי שלא היה חכם מתחילה

בגמרא (קנב:), שמע מינה אוריא דארץ ישראל מחכים.

ובתמורה (כט:), אמר רבי אבא, ידע פְּהָא (שם אמורא) לשנויי שמעתתא, ואי לא דסליק התם (לארץ ישראל) - לא הוה ידע, דארץ ישראל גרמה ליה. אמר ליה רב יצחק, בהא - מכאן ומכאן הוה. ובתוספות שם (ד"ה בהא) כתבו: פירוש, בהא מארץ ישראל ומבבל היה תלמיד חכם, ולא מהניא זכותא דארץ ישראל.

ונראה, דודאי לא פליג רבי יצחק אהא דרבי זירא, דאוריא דארץ ישראל מחכים. ובכתובות (ע"ה). מאמר רבא, וחד מינן כי סליק להתם עדיף מתרי מינייהו כו'. רק דרבי אבא אמר דבהא מעיקרא לא ידע לשנויי שמעתתא, ואם כן לא היה תלמיד חכם מתחלה, והועילה לו זכות ארץ ישראל להעשות תלמיד חכם. ועל זה פליג רבי יצחק, דאין זכות ארץ ישראל מועלת לזה, ורק

מקור איסור ניוול המת
חפירת קבר כדי לקבור כראוי
בגמרא (קנב:), אי אתם רשאים לנוולו. וכזה חולין (יא:), הא קא מינוול.

ולא נתבאר מקור איסור נוול המת. אולי מלאו ד'לא תלין נבלתו על העץ' (דברים כה, כג) ילפינן נמי לאסור שאר בזיון המת וניוולו, דלאו ד'לא תלין' משום בזיון המת הוא, וכדאמרינן (סנהדרין מו.) דהליגוהו לכבודו אין בו משום בזיון, אלמא דהלאו משום בזיון הוא. ואפילו למאן דאמר (בבא מציעא קטו.) דלא דרשינן טעמא דקרא, מכל מקום כל שהטעם קרוב כזה - לכולי עלמא דרשינן (ראה תוספות רא"ש בבא מציעא ז. ד"ה היתה). וגם חשוב כאן הטעם מפורש במקרא (ראה סנהדרין כא:), וכמו שכתוב 'כי קללת' גוי.

וגם יש לומר, דכיון דקבורת המת מצות עשה היא (ראה ספר החינוך מצוה תקלז), ובשעה שמנוולין אותו - אפילו יהיה הניוול כמו שהוא בקברו, מכל מקום בשעת הניוול חשוב כאילו לא היה קבור אז, עיין לעיל (קב:), כיון דמינוול לא מיקרי קבר, ועל כן הוי ליה הניוול ביטול מצות קבורתו. אולם יש לחלק בין הך דלעיל לכאן, וק"ל.

ועיין שו"ת 'שבות יעקב' (ח"ב סימן קג ד"ה ונשאלתי) [וז"ל: על בית הקברות וכו' שנתחוטטו איזה מתים, והפשיטו את תכריכין שלהם וזרקו על פניהם, ונשאלתי, אם יש לחפור כל המתים הללו ולחזור ולקבור אותם כראוי.

השבת, אף על גב דלכאורה נראה שאין לחפור שום מת ולהיזיז אותו ממקומו, וכדאיתא בש"ס דבבא בתרא (כאן), אי אתה רשאי לנוולו, וכן פסק בשו"ת ערוך ביריה דעה (סימן שסג סעיף ז) ובחושן משפט (סימן רלה סעיף יג), מכל מקום יש לומר כהאי גוונא שהפשיטו המתים ערומים ולא נקברו כראוי, דאיכא בזיון ופגם גדול, מותר להיזיזם ממקומם. ומהאי טעמא פסק שם ביריה דעה (שם סעיף א), דמותר לחפור המת ולהוליכו ממקום למקום כדי לקברו בקברי אבותיו או לארץ ישראל וכהאי גוונא].

סמיכות דעת השכיב מרע במידי דפלוגתא התוספות בגיטין (מה. ד"ה מידי) ובבבא מציעא (טו: ד"ה ונתן) ובערכין (ל. ד"ה דלמא) כתבו, דסברא ד'אדם יודע' כו' שייך רק במידי דלית ביה פלוגתא, אבל מידי דאית ביה פלוגתא בגמרא, אז אפילו למאן דאמר הסובר כן - על דרך משל, מכל מקום מודה דלא שייך לומר 'אדם יודע' שהדין הוא כך, שהרי לדעתיה בר פלוגתיה טעה בזה, ועל כן כמו שבר פלוגתיה טעה הנה כן כל אדם יכול לטעות, ועל כן לא שייך בכהאי גוונא 'אדם יודע' כו', עיין שם היטב שכן הוא תוכן כוונתם - אם שאין כן לשונם.

מי שכבר היה תלמיד חכם, אם עולה לארץ ישראל מתחכם יותר.

וזהו שאמר 'בהא מכאן ומכאן הוי'. פירוש, מבבל ומארץ ישראל היה גדולתו, דאילו לא היה תלמיד חכם מתחלה בבבל, לא היתה זכות ארץ ישראל מועלת לו להעשות תלמיד חכם, וארץ ישראל נמי הועילה לו להתחכם יותר, מה שאילו היה נשאר בבבל לא היה מתחכם כל כך, וזהו 'מכאן ומכאן הוי', ודו"ק. וזה שכתבו התוספות שם 'ולא מהניא זכותא דארץ ישראל', היינו שאין מועלת למי שאינו תלמיד חכם.

ויש לומר עוד, דגם לרבי יצחק מועיל זכות ארץ ישראל להעשות תלמיד חכם - גם מי שאינו, ורק במציאות הוא שנחלק על רבי אבא, ואמר דאצל בהא לא היה כך, רק דגם מתחלה היה תלמיד חכם, ובארץ ישראל נתחכם ביותר, וזהו 'מכאן ומכאן הוי'. ומה שכתבו התוספות 'ולא מהניא' כו', כוונתם גם כן על המציאות, היינו דלא היה מהניא ליה זכותא דארץ ישראל, ולא היה הדבר כן אצלו, כי הוא גם מתחלה היה תלמיד חכם, וזה הלשון האחרון נראה עיקר.

ההבטחה האחרונה שמחוללת פלאים:

"כל מי שיסייע בהדפסת החיבורים שלי, אהיה לו למליץ יושר בעולם העליון"

(הבטחתו של רבינו ז"ע סמוך להסתלקותו, באוני חתנו הגד"צ רבי יצחק מענדל מארגנשטערן זצ"ל - מייסד וראש חברת 'אוהבי תורה' להוצאת ספרי רבינו)

לרכישת הספרים (במשלוח עד הבית), לקבלת הגליון ולתרומות:
טל: 1800-200-855 | דוא"ל: ot035104720@gmail.com